

Юлія Малієнко

ЄВРОПЕЙСЬКІ ДЕРЖАВИ В ДОБУ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ. КРАЇНИ БАСЕЙНУ СЕРЕДЗЕМНОМОР'Я

3 циклу «Методика вивчення Середньовіччя». Всесвітня історія, 7 клас

СЕРЕДНЬОВІЧНА ІТАЛІЯ

Історики переконані, що і силою, і слабкістю Італії були її міста. Традиція міської культури в них ніколи не згасала і за першої нагоди тут відроджувалися ремесло і торгівля. Зростало багатство італійських міст, вперше в Європі тут виникають банки. І сьогодні в центрі лондонського Сіті є Ломбардська вулиця: ломбардцями в Середні віки називали всіх італійців. Найбільш твердою валютою був флорин, золота монета, названа на честь Флоренції. Тому на уроці варто періодично звертатися до питання, чому середньовічні італійські міста були одночасно і силою, і слабкістю цієї країни, зв'язуючи його з проблемами роздробленості країни.

Опрацювання нового матеріалу «італійської» частини уроку можна проводити в групах (технологія проведення – за О.І. Пометун). Над кожним питанням працюють дві групи.

Групи дослідників геополітичного положення італійських міст Середньовіччя

Завдання груп – встановити причинно-наслідкові зв'язки між географічним положенням Італії та заняттям її населення. Щоб установити вплив географічного положення Італії на заняття її населення, учні повинні використовувати карту атласу «Торгівля і ремесло країн Європи та Близького Сходу у X-XV ст.» Опрацювання матеріалу може бути організоване за наведеним нижче планом.

Завдання для груп дослідників геополітичного положення італійських міст Середньовіччя

На основі вивчення карти «Торгівля і ремесло країн Європи та Близького Сходу у X-XV ст.» встановіть причинно-наслідкові зв'язки між географічним положенням Італії та заняттям її населення. Для цього виконайте такі завдання:

1. Знайдіть на карті атласу Італію. Назвіть найбільші міста Італії.
Визначте, у якій частині Італії вони в здебільшого розташовані.
2. Подумайте, як географічне розташування Італії впливало на заняття її населення.
3. Простежте за картою, де пролягали торговельні шляхи, з якими державами торгували італійські купці.

4. Знайдіть у тексті підручника підтвердження своїм дослідженням.

5. Переконайтеся, що однокласники уважно слухали ваші повідомлення. Сформулюйте не менш 4 питань за своєю темою й поставте їх учасникам інших груп.

Обговоріть з однокласниками зв'язок між географічним положенням Італії та заняттям її населення.

Сучасні карти атласу дають змогу семикласникам успішно відповісти на поставлені запитання й зробити відповідні висновки. Якщо є настінна карта, група використовує її під час відповіді.

Група дослідників особливостей розвитку італійських міст

Завдання груп – схарактеризувати особливості розвитку італійських міст Середньовіччя, зокрема, міст-комун. Для виконання завдання діти працюють із текстом підручника.

Завдання для груп дослідників особливостей розвитку італійських міст Середньовіччя

Спираючись на текст підручника, розкрийте особливості розвитку італійських міст. Для цього виконайте такі завдання.

1. Поясніть, чому в Італії раніше, ніж в інших країнах Європи поживалося міське життя.
 2. Назвіть, у яких галузях господарства італійці досягли високого рівня розвитку?
 3. Доведіть, що окремі італійські держави стали республіками.
 4. Знайдіть в ілюстраціях підручника підтвердження своїм дослідженням.
 5. Переконайтеся, що однокласники уважно слухали ваші повідомлення. Сформулюйте не менш 4 питань за своєю темою й поставте їх учасникам інших груп.
- Обговоріть з однокласниками особливості розвитку італійських міст.

Італійські міста-комуні

Після презентації груп учитель знову звертає увагу учнів на особливості італійських міст, наголошуючи на тому, що вони були комунами.

Обговорення можна провести за такими запитаннями й завданнями.

- ▣ Пригадайте, які міста в епоху Середніх віків називалися комунами?
- ▣ Що характеризувало міста-комуни?

Причини роздробленості Італії

В епоху Середньовіччя в Італії, як і в Німеччині, не склалося єдиної держави. На території Італії існували три основних регіони, які істотно відрізнялися як в економічному, так і в політичному розвитку.

Північ Італії — високорозвинені міста-держави: Генуя, Венеція, Флоренція, Мілан, Піза та ін.
Центр Італії — Папська держава
Південь Італії та острів Сицилія — Сицилійське королівство — потужна держава Середньовіччя

На цьому етапі уроку вчитель може одразу назвати причини роздробленості Італії. Проте в класі з сильнішою підготовкою учнів варто поставити це питання як проблемне і повернутися до нього наприкінці «італійської» частини уроку.

В Італії склалася рівновага сильних і незалежних міст: горда Генуя, вільна Флоренція, найсвітліша Венеція. Ніхто з них не хотів ділитися прибутками, йти на компроміс. Основні економічні зв'язки республік виходили за межі Італії, там же були й політичні союзники, а між італійцями зберігалися застарілі суперечки різних політичних сил — феодалів і купців, республіканців і монархів.

Причини роздробленості Італії

- боротьба міст з сеньйорами, поява комун;
- піднесення міст-держав — постійних суперників і конкурентів;
- пріоритет зовнішньої торгівлі над внутрішнім ринком Італії;
- протистояння пап та імператорів.

Причини роздробленості Італії варто записати в зошит. Учитель зазначає, що питання роздробленості Італії розглядатимуться учнями також на уроках Нової історії у 8 і 9 класах, тобто знання про цей процес мають перспективний, міжкурсовий характер.

Ще в IX — XII ст. італійські міста випередили європейські країни. Відродилися різноманітні ремесла: ковальство, склоробство, ткацтво, шиття одягу, різьблення по дереву, ювелірна справа. Почалося кам'яне будівництво.

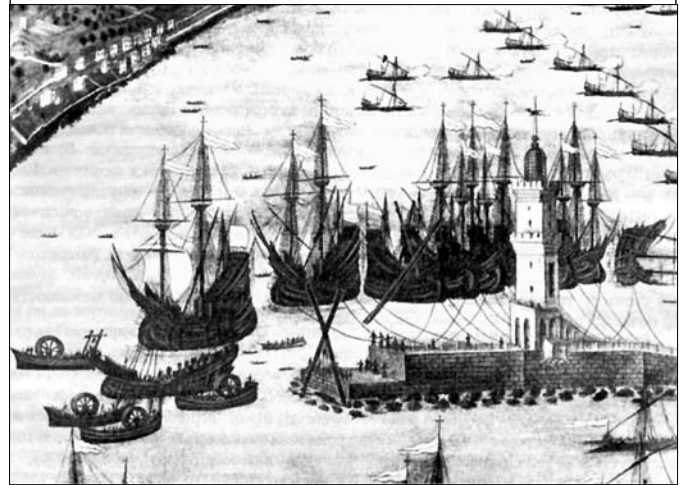
Розвиваємо вміння працювати з різними джерелами знань

1. Ознайомтеся з сучасною оцінкою італійських купців.
2. Виконайте завдання до ілюстрації і карти, наведені нижче.
3. Як різні джерела доповнюють одне одне?

¹ Левант — загальна назва країн, розташованих у східній частині східного узбережжя Середземного моря: Сирія, Ліван, Ізраїль, Єгипет, Туреччина, Греція, Кіпр; у вузькому значенні — Сирія та Ліван. Здебільшого назву Левант вживають як поетичну.

● ІТАЛІЙСЬКІ КУПЦІ ОЧИМА СУЧАСНИХ ІСТОРИКІВ

Італійські міста активно включалися у світову торгівлю. Їхні купці почали торгувати у портах Леванту¹, Єгипту, Візантії, в торгових містах Європи і на великих ярмарках. Їх можна було пізнати одразу — енергійні, темпераментні, вони вигідно відрізнялися від своїх покупців — феодалів. Вороги й конкуренти знали італійців як заощадливих ділків, розумних і підступних політиків, тонких дипломатів, зухвалих і нещадних завойовників, хоробрих та вмілих моряків і відчайдушних піратів, які дивовижно поєднували цинізм із крайньою набожністю. Доля зв'язала їх із морем, і вони готові були на все, щоб оволодіти морськими торговими шляхами, гаванями, узбережжям.

Кораблі в Генуезькому порту в XV ст. (Деталь картини Кристофора Грассі)

▣ Які риси характеру допомагали італійцям в успішних торговельних операціях?

▣ За допомогою карти атласу «Торгівля і ремесло країн Європи та Близького Сходу» простежте, де пролягали торговельні шляхи італійських купців, якими товарами і з якими державами вони торгували.

▣ Роздивіться та опишіть ілюстрацію «Кораблі в Генуезькому порту в XV ст.». Припустіть, які категорії населення мали найбільшу повагу в італійських містах.

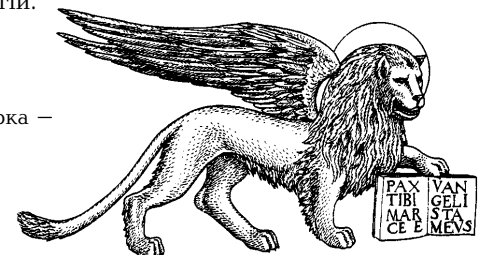
Святі покровителі італійських міст

Венеція — Святий Марк. Венеція називалася Республікою Святого Марка.

Флоренція — Іоанн Хреститель.

Генуя — Святий Георгій.

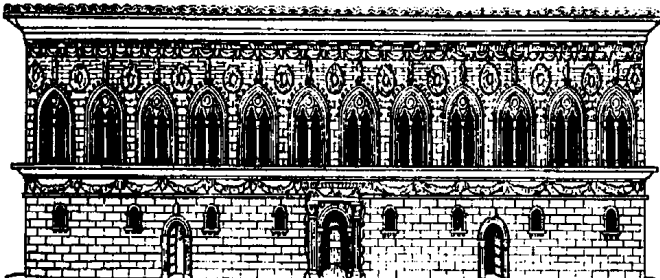
Лев Святого Марка — символ Венеції

Пізнавальне завдання

▣ *Ознайомтеся гумкою сучасного історика Ф. Броделя. Поміркуйте, чому саме Італію Ф. Бродель називає протечею сучасної економіки.*

«Слово «капітал» (з пізньої латини, від caput — голова) з'явилося близько XII—XIII ст. у значенні цінності: запас товарів, маса грошей або ж власне гроші, що приносили прибуток. Воно не одразу було визначене точно, тому точилися дискусії. У центрі цих суперечок перебувала Італія — предтеча того, що згодом стане сучасністю. Саме в Італії створили слово «капітал», там воно набуло зрілості».

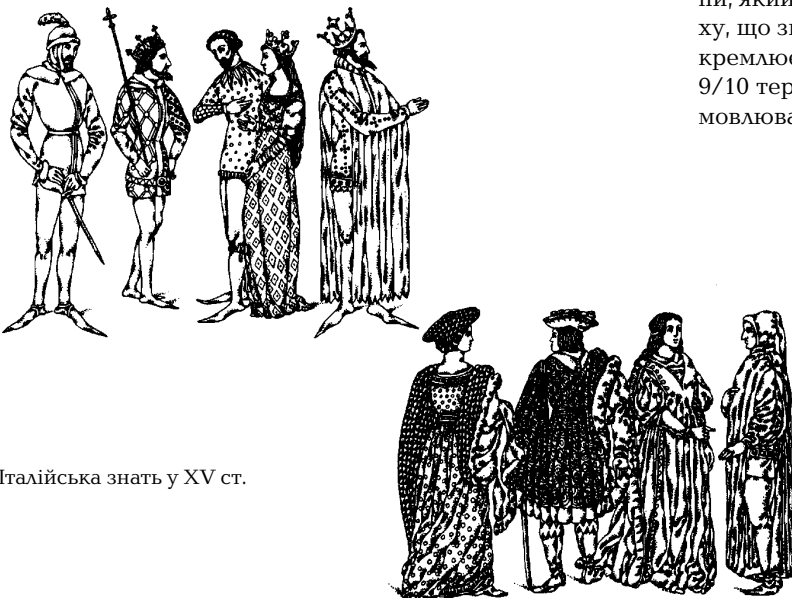

Фасад банку Медічі в Мілані

Творче завдання

▣ *Припустіть, які запитання ви поставили б представникам Генуї і Флоренції, щоб вирішити для себе, у якому місті варто розпочати справу.*

Важливо нагадати учням, що в середині VIII ст. Центральна Італія була завойована Піпіном Коротким і передана під світську й духовну владу папі римському. Хоча Папська держава й поступалася в економічному розвитку містам Північної Італії, проте вона відіграла значну роль як в самій Італії, так і в усій середньовічній Європі.

Італійська знать у XV ст.

Завдання на встановлення

внутрішньопредметних зв'язків

▣ *Обговоріть, яку роль відіграли нормани в історії Італії.*

▣ *Яка сучасна фінансова установа була започаткована італійцями?*

Аналітичні завдання

▣ *Використовуючи текст підручника, визначте причини швидкого зростання італійських міст.*

▣ *Назвіть спільні риси розвитку Італії та Німеччини.*

▣ *Обговоріть, чому середньовічні італійські міста були одночасно і силою, і слабкістю країни.*

Завдання на встановлення

причиново-наслідкових зв'язків

▣ *Встановіть наслідки й заповніть схему.*

СЕРЕДНЬОВІЧНА ІСПАНІЯ

На «іспанському» етапі уроку опрацьовується важливе поняття «Реконкіста», формується поняттєвий апарат учнів і триває активна робота з картою, під час якої семі-класники встановлюють особливості географічного положення Піренейського півострова.

Піренейський півострів — найбільший півострів Європи, який розташований на найкоротшому морському шляху, що зв'язує Європу та Америку, а від Африки його відокремлює Гібралтар — протока завширшки лише 12 км; 9/10 території країни — це гори й плоскогір'я. Усе це зумовлювало особливості історичного розвитку Іспанії.

● ГЕОГРАФІЧНІ НАЗВИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Звідки пішла назва Гібралтар

На початку VIII ст. арабське військо вступило на Європейський континент. Очолював арабське вторгнення на Піренейський півострів полководець Тарік ібн Зіяда. Скеля, на якій він висадився, отримала його ім'я: Гібралтар означає «гора Таріка».

Крім картографічної роботи, варто активізувати знання учнів про завоювання арабами Піренейського півострова.

Вплив арабської культури на розвиток Піренейського півострова

- Початок вирощування рису, гранатового, лимонного, апельсинового дерев, бавовни, цукрової тростини, баклажанів, кавунів.
- Удосконалення зрошувальних систем та плугів.
- Початок шовківництва.
- Піднесення міст.
- Початок використання паперу, запозиченого арабами в китайців.
- Високий рівень освіти в Кордові, Гранаді, Севільї.
- Ознайомлення європейців з працями Авіценни, з роботами античних учених.
- Створення шедеврів архітектури.

Мечеть у Кордові, збудована в XI ст. Центральний зал мечеті нараховує 684 колони.

Наводимо інформацію про основні етапи середньовічної Іспанії, яку вчитель може використати як канву цієї частини уроку.

Основні етапи середньовічної історії Іспанії

1. **V—поч. VIII ст.** — панування вестготів на Піренейському півострові.
2. **Початок VIII ст.** — вторгнення арабів, захоплення ними більшої частини Піреней (за винятком північних гірських територій). Встановлення високих податків на християн; звільнення мусульман від податків. Мусульманська Іспанія — Андалусія (Аль-Андалуз — «земля вандалів»), столиця — Кордова. Кордовський халіфат стає розвиненою державою з високим рівнем культури.
3. **718 р.** — початок Реконкісти — відвоювання християнами в мусульман Піренейського півострова. Тривала близько восьми століть.
4. **Початок XI ст.** — на відвоєваних у маврів територіях виникли християнські держави — Леон, Арагон, Наварра.
5. **1188 р.** — перше скликання кортесів.

6. **Перша половина XII ст.** — створення незалежної Португалії, столиця — Лісабон. Розподіл католицької Іспанії на окремі королівства: Леон, Кастилія, Арагон, Наварра.

7. **1479 р.** — династична унія Фернандо та Ізабель, об'єднання Кастилії та Арагону, початок створення єдиного Іспанського королівства.

8. **1492 р.** — звільнення Гранаді від маврів. Завершення Реконкісти.

Як свідчить практика, брак часу на уроці не дає можливості вчителю вичерпно розкрити процес Реконкісти й зосередити увагу на діяльності Фернандо та Ізабель. Опрацювання матеріалу, присвяченого Реконкісті, може відбуватися у формі міні-практичної роботи, кінцева мета якої — заповнення узагальнювальної таблиці «Реконкіста». Структуризація знань відбувається шляхом опрацювання відповідного пункту підручника, карт атласу, таблиці «Основні етапи середньовічної історії Іспанії».

Опрацювання учнями карти атласу

▣ *Простежте за картою хід Реконкісти. Яка держава не була завойована арабами? Які держави першими звільнилися від арабів? Які дві держави утворилися в XV ст. внаслідок Реконкісти?*

Реконкіста

Біля восьми століть населення Піренейського півострова вело визвольну війну — Реконкісту. Реконкіста — відвоювання християнами земель Іспанії та Португалії в мусульман у VIII–XV ст.

Завдання Реконкісти

- Відвоювання Піреней у арабів, захоплення багатств мусульманської Іспанії.
- Поширення християнства.

Учасники

- Усі категорії іспанського населення.
- Рицарі європейських держав.

Основні етапи

- 718 р. — початок Реконкісти.
- XI–XIII ст. — доба вирішальних перемог християн.
- 1492 р. — захоплення Гранаді. Завершення Реконкісти.

Результати Реконкісти

- Звільнення Піренейського півострова від арабів.
- Створення єдиного Іспанського королівства.
- Скликання кортесів.
- Піднесення господарства.
- Посилення ролі католицької церкви.

Запитання й завдання до джерела

- ▣ *Де відбуваються події?*
- ▣ *Хто брав участь у поході Альфонсо?*
- ▣ *Установіть, чи підтримали короля рицарі інших країн.*
- ▣ *З якими словами і чому звернувся Альфонсо до королівського двору?*

● **МОВОЮ ІСТОРИЧНИХ ДЖЕРЕЛ**

Загальна хроніка.

Битва під Лас Навас де Толоса. 1212 р.

Шляхетний король дон Альфонсо¹ наказав своїм писарям та чиновникам перерахувати всіх хрестоносців, які прийшли з інших країн, щоб дізнатися, скільки серед них було рицарів, скільки піхотинців... Серед тих, хто прийшов з-за кордонів Іспанії, було 10 000 рицарів та 10 000 піхотинців.

З великих міст і укріплених замків Кастилії прибули численні загони, добре оснащені зброєю, обладунками для людей і коней, всім, що потрібно для успішного бою...

Шляхетний король дон Альфонсо зібрав увесь королівський двір, ідальго й простих людей і сказав їм: «Друзі мої! Якщо серед вас є такі, хто потребує коней і не має їх, у кого немає зброї чи грошей..., прийдіть до мене і попросіть, я все виконаю для кожного».

Нагадаємо, що ідальго (ісп. *Hidalgo* — син когось) — у середньовічній Іспанії людина, що походить зі шляхетного роду й отримує свій особливий статус у спадок, який передавався тільки по чоловічій лінії. Позбавити ідальго його статусу було неможливо. З XV ст. термін «ідальго» фактично став заміною терміна «кабальєро».

Аналітичні завдання

▣ Назвіть священні війни християн проти мусульман епохи Середньовіччя. Що об'єднувало їх учасників?

▣ Знайдіть спільні риси в історії Англії, Франції та Іспанії.

▣ Поміркуйте, що було спільного, а що відмінне в діяльності англійського парламенту, французьких Генеральних штатів та іспанських кортесів.

▣ Порівняйте історичний шлях Італії та Іспанії в епоху Середніх віків.

▣ Фернандо та Ізабелль назвали «католицьким подвигом». Доберіть аргументи на користь цього титулу.

Аксіологічне завдання

▣ Висловте суження про діяльність Фернандо та Ізабелль на шляху до централізації влади.

Творче завдання

▣ Сформулюйте не менше 5 питань знавцеві-досліднику Реконксти, припустіть, на які сайти можна було б розмістити відповіді на ваші запитання.

Термінологічне завдання

▣ Замініть речення історичним терміном.

Боротьба іспанського народу проти арабів — ...

▣ Складіть міні-словничок за темою: «Середньовічне Середземномор'я» (доберіть не менше семи термінів, прізвищ, географічних понять).

² Одній з найцікавіших сторінок життя Альфонсо VIII присвячено роман Ліона Фейхтвангера «Іспанська балада»

Форми опрацювання додаткового матеріалу, присвяченого Фернандо Арагонському та Ізабелль Кастильській можуть бути такі: коментоване читання, індивідуальна робота учнів над уривком з подальшим обговоренням, випереджальне завдання окремим учням, які розповідатимуть класу про Фернандо та Ізабелль. Незалежно від обраного варіанта, вчитель обов'язково проводить обговорення, у якому учні можуть висловити своє ставлення до Фернандо та Ізабелль за планом:

— Основні ідеї, пріоритети в діяльності, вплив католицької церкви.

— Ставлення до війни як засобу досягнення мети.

● **ІСПАНСЬКЕ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ В ОСОБАХ**

Фернандо та Ізабелль

За Є.Ларінім

Фернандо та Ізабелль об'єднали свої зусилля для боротьби проти маврів. До кінця 80-х рр. XV століття вони спромоглися об'єднати всю Іспанію, за винятком казково прекрасної Гранади.

У маврів був особливий, ні з чим не зрівняний культ міста. Витончений смак у поєднанні з дивною розкішшю й марнотратством втілилися в блискучих зразках садово-паркової культури й декору палаців. Воїстину невітшим було горе молодого еміра Гранади Абу Абдали Мохаммеда Боабдилли, змушеного поспішно бігти на початку 1492 р. зі свого неповторного палацу Альгамбра. Його мати з докором кинула: «Оплакуй як жінка, те, що ти не зміг захистити як чоловік». «Оплакуй як жінка...»? Але ж саме жінка змусила його викинути білий прапор. Втеча еміра і звільнення Гранади — підсумок понад 10-річної боротьби Фернандо та Ізабелль.

Однак не все, що робилося католицькими королями, сприяло розвитку Іспанії. У 1478 р. був створений трибунал інквізиції. І хоча Фернандо та Ізабелль діяли в інтересах єдиної віри та єдиної держави, інквізиція мала для Іспанії страшні наслідки.

У світі зведено багато пам'ятників, присвячених Фернандо та Ізабелль. Можна запропонувати учням проект «Як у пам'ятниках відображено життя і діяльність Фернандо та Ізабелль».

Ізабелль Кастильська та Христофор Колумб.
Пам'ятник у Гранаді

Христофор Колумб переконує Фернандо та Ізабелль спорядити експедицію в Індію.
Монумент у Кордові

До кінця епохи Середньовіччя в Європі сформувалися централізовані монархії: Франція, Англія, Іспанія; Італія та Священна Римська імперія залишилися роздробленими.

ВИКОРИСТАНІ РЕСУРСИ

1. Бутромеев В. П. Всемирная история в лицах: Раннее средневековье. Энциклопедия для школьников. Серия «Детский Плутарх». — М.: ОЛМА-ПРЕСС, 1999. — 320 с.
2. Джеджора О. Історія європейської цивілізації. Частина I — Л.: Видавництво ЛБА, 1999. — 448 с.
3. Історія західноєвропейського Середньовіччя. Хрестоматія / Упорядник М. О. Рудь: Навч. посібник. — К.: Либідь, 2005. — 656 с.
4. Энциклопедия для детей. Т. 1. Всемирная история. — М.: Аванта +, 2001. — 688 с.
5. <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%98%D0%99>
6. <https://www.livelib.ru/review/238983>
7. <https://www.google.com.ua/search>